

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**Internethasználat és elektronikus
kommunikáció a Debreceni Egyetem
tanár szakos hallgatói körében**

Herczegh Judit

Témavezető: Dr. Buda András

DEBRECENI EGYETEM
Humán Tudományok Doktori Iskola
Nevelés- és Művelődéstudományi Program
Debrecen, 2013.

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Értekezésünk középpontjában az infokommunikációs eszközök hatásai állnak, amelyek korunk társadalmi változásaiban fontos szerepet játszanak. Célunk ezzel összefüggő változások nyomon követése az internet és számítógép által meghatározott közegben, hiszen azt feltételeztük, hogy ezen eszközök az egyén szocializációjának részét képezik. Nézetünk szerint a család az elsődleges, az iskola pedig a másodlagos szocializációs színtér, s mi dolgozatunkban amellet érvelünk, hogy az információs társadalom a harmadik szocializációs közeg, amelynek nagy előnye - különösen a fiatalok számára - hogy míg az iskola csak tanuló éveik alatt közvetít mintákat és értékeket, addig az információs társadalom a családhoz hasonlóan élethosszig tartó formálódást biztosít, hiszen ebben a társadalomtípusban az IKT eszközök hozzájárulnak a kapcsolattartás formáihoz.

Dolgozatunkban a Debreceni Egyetem tanár szakos nappali hallgatóit vizsgáltuk. A vizsgálat segítségével azokra az alapvető kérdésekre kerestük a választ, hogy a hallgatók hogyan értelmezik magukat az információs szupersztráda polgáraként, hogyan építenek és tartanak fenn kapcsolatokat és milyen rendszerességgel, intenzitással kerülnek érintkezésbe az infokommunikációs eszközökkel. Az empirikus kutatásnak és a köré felépített elméleti keretnek egyaránt célja volt, hogy bemutassa azt a nagy, globális átalakulást, amelynek eredményét információs

társadalomnak nevezzük, és amely gyökereiben változtatja meg nem csupán a gazdaságot, a kultúrát és a társadalom szerkezetét, hanem az egyéni életvezetésre, a személyközi kommunikációra, a kialakult és kialakulóban lévő kapcsolatokra is hatást gyakorol.

Számos nemzetközi és hazai tudományos munka vizsgálja a számítógép és internet társadalmi struktúrára, gazdaságra, vagy egyénre gyakorolt hatásait, mi értekezésünkben azonban egy új irányból, a szocializáció, a kapcsolati háló és a kapcsolati tőke megjelenésének és hatásmechanizmusainak szemszögéből vizsgáltunk egy több tekintetben homogén közeget. Az információs társadalom hatásainak vizsgálatában és mérésében számtalan tudományterület érintett. Dolgozatunkban tematizáltuk és összegeztük az egyes tudományterületek információs társadalommal kapcsolatos vizsgálati tapasztalatait. Egyetértünk azzal a megállapítással, amelyek szerint az információs társadalom egy új társadalomtípus, hiszen létrejött a XX. század technológiai fejlődésének eredménye. Munkánk hiánypótló abban a tekintetben, hogy kutatói figyelmünket egy új elem; az új társadalomtípus generálta kommunikációs mintázatok és az adott technológiai eszközökkel szembeni attitűdök, vélekedések vizsgálatára irányítottuk. A leendő tanárok IKT használatának és attitűdjeinek vizsgálatát azért tartottuk kitüntetetten fontosnak, mert egyrészt életkori homogenitásukból és heterogén karonkénti összetételükből adódóan egy adott generáció sokrétű vizsgálatára adott lehetőséget, másrészt a későbbi pályájuk során a diákok iskolai szocializációjában az ő eszközhasználatuk és attitűdjeik lesznek meghatározóak.

2. Az értekezés alkalmazott módszereinek vázlat

Értekezésünk vázát három pillérű fogalmi rendszer alkotja, amely a dolgozat elméleti hátterét, valamint az empirikus kutatást értelmezi és összeköti. Alapvető törekvésünk az volt, hogy feltérképezzük a hallgatók információs társadalmi integrációját (hogy mennyire beágyazott, rendszeres, alapvető az IKT használatuk), az IKT eszközök segítségével végbemenő elektronikus kommunikációs mintázatát, kapcsolati hálóját, figyelembe véve az internet felsőoktatásban való hasznosulását valamint a hozzáférés és használat esélyeit differenciáló társadalmi tényezőket. A hármas fogalmi keret első egysége az elsődleges digitális törésvonalakhoz kapcsolódó egyenlőtlenségek jelenségköre, amely meghatározó kérdés az információs társadalmak szakirodalmi definiálásának problematikájában, s melynek kapcsán leginkább a társadalmi egyenlőtlenségek és a hálózatra lépők közötti demográfiai különbségek leírása kerül a középpontba. A disszertáció második kulcsfogalmának meghatározása és empirikus vizsgálata kevesebb figyelmet kapott a korábbi szakmunkákban. Munkánk úttörő vállalkozása a másodlagos digitális törésvonalak fogalmának finomítása és empirikus megragadása volt. Ez utóbbi az elsődleges digitális törésvonalakon túlmutatva az egyéni beállítódásokat, attitűdöket és az IKT eszközökhöz való személyes viszonyulást takarja. Nem vitás, hogy a digitális egyenlőtlenségek magukba foglalják az elsődleges digitális törésvonalak mentén megjelenő

differenciákat, ám ezekre épülve jelennek meg az egyéni életmód és életstílus mintázatokban gyökerező különbségek is. A másodlagos digitális törésvonalak kialakulásának háttérében a szocializáció jelenségeköre sejthető, mert mindamellett, hogy az eszközök terjedésében, hozzáférésében, társadalmi megjelenésében a társadalmi státusz és a demográfiai tényezők mentén mutatkozó különbségek tapasztalhatók, ezen túlmenően mindenhol hatást gyakorló, a társadalmakat és a társadalmakban élő egyéneket formáló mikrokörnyezeti hatásmechanizmusok munkálkodnak, amelyek beépülni látszanak az egyéni életutakba. Végül harmadik fogalmi pilléreként a hálózati közösségek értelmezése és újraértelmezése kap kiemelt szerepet munkánkban. A fent bemutatott fogalmi rendszerünk hármas felépítéséhez igazítottuk az empirikus kutatás eredményeinek felépítését is. A információs társadalom általános elméleteitől, a számítógépes hálózatok kiépülésén és ezek társadalmi, gazdasági, oktatási hasznosulásán át jutunk el a számunkra legizgalmasabb elemig, az interperszonális kommunikáció világhálón történő megvalósulásáig, a kapcsolati és társadalmi tőke webes megjelenéséig, valamint találunk magyarázatot arra, hogy mindez hogyan alakítja a szocializációs folyamatokat, hogyan jellemezhető, strukturálható a korszak Prensky (2001) által azonosított digitális őslakosainak társadalma.

Empirikus kutatásunk alapjául szolgáltak a számítógép és internet oktatásban való hasznosulását bemutató elméletek, amelyek tükrében vizsgáltuk, hogy hol tartanak az IKT eszközök használatának folyamatai 2008-2009-ben Magyarországon. Kutatásunkban az

oktatás széles spektrumán belül a felsőoktatás legérzékenyebb csoportjára, a nappali képzésben részt vevő hallgatókra fókuszáltunk, nem csupán azért, mert a vázolt információs társadalmi átalakulások leginkább mérhető egységét ők képezik, hanem azért is, mert a felsőoktatás gyorsan bővülő társadalmi funkciói indokolttá teszik kiemelésüket. Keresztszeti vizsgálatunkban a leendő diplomás munkavállalók kulcsfontosságú csoportját, a tanár szakos egyetemi hallgatókat vettük górcső alá. Úgy véljük, hogy ők azok, akik a globális átalakulás középpontjában helyezkednek el, az információs-technikai eszközökkel gyermekkoruk óta folyamatos kapcsolatban és kölcsönhatásban állnak, s tanárként a fiatal generációk képességfejlesztésének egyre erősödő társadalmi kihívásaival kell majd szembenézniük. Fontos kutatási feladatnak gondoltuk, hogy a leendő tanárok eszközhasználói, valamint IKT támogatott kommunikációs szokásairól információkat nyerjünk, hiszen ők már a számítógép, a mobiltelefon, az internet hatásmechanizmusában szocializálódtak, ennek során kialakított normáik, értékrendjük, viselkedésük a későbbi generációk számára mintaként szolgálnak.

Kutatásunk fő kérdései tehát a következők: Milyen egyenlőtlenségek mutathatók ki a leendő tanárok IKT használatában? Milyen szocializációs hatások árnyalják tovább az elsődleges digitális egyenlőtlenségek mentén mutatkozó eltéréseket? Melyek azok a közösségek, amelyek meg tudnak jelenni az IKT eszközökön keresztül és hogyan formálódnak?

Az internet oktatásban és a hallgatók életében betöltött szerepének vizsgálatakor figyelembe vettük a hozzáférhetőség, az elérhetőség, a használat képessége és

a célirányos használat, valamint az eszközökhöz fűződő attitűdök megjelenését. Alapsokaságunknak az adatfelvétel időszakában (2009) a Debreceni Egyetemen tanulókat választottuk, akik közül a mintánkat az adott évben tanárképzésben részt vevő hallgatók jelentették. A hallgatókhoz (N=385) eljuttatott önkitöltős kérdőív segítségével a legszélesebb körben tudtunk tájékozódni a nappali képzési formában részt vevők kommunikációs szokásairól, kapcsolattartási formáiról és internet használati módjairól. A kérdőívünket hét témakörre tagoltuk: demográfiai jellemzők, az előzetes informatikai tapasztalatok és tanulmányok, általános számítógéphasználat és általános internethasználat, a számítógéppel, internettel és online megjelenéssel kapcsolatos vélemények, kommunikációs jellemzők, kapcsolattartási formák, valamint IKT eszközökkel kapcsolatos gazdasági jellemzők.

Az adatelemzés során keresztábra elemzést, variancia analízist, kétmintás T-próbát alkalmaztunk, valamint csoportok képzésére bizonyos itemeknél használtunk klaszter analízist is. Hasznosnak ítéltük továbbá a kapott eredmények összehasonlítását más intézmények, kutatók statisztikai adatfelvételeinek eredményeivel, így adatainkat összevetettük többek között Ságvári (2008), Bauer és Szabó (2009) hazai fiatalok számítógép- és internethasználatára vonatkozó eredményeivel, megállapításaival.

3. Az értekezés eredményei

Dolgozatunk hozzájárulás azoknak a kutatásoknak a sorához, amelyek az internet társadalmi

hasznosulásának részletekbe menő feltérképezését célozzák, s annak a folyamatnak a törvényszerűségeit vizsgálják, amelynek során a web a mindennapi élet részévé válik. Munkánk legfontosabb eredményei az ifjúság egy speciális szerepű csoportjához kötődnek. Lényeges kutatási eredménynek tartjuk, hogy az eszközellátottság és az eszközhasználat széleskörű vizsgálatán túlmenően több oldalról közelítettük meg az internetes kapcsolati hálót és kommunikációt.

Kiemelten foglalkoztunk a hálózaton formálódó társas kapcsolatokkal, legyen szó barátságról, vagy párkapcsolatról. Ezen folyamatokat úgy értelmeztük, mint az ún. online személyiségek formálódását, miközben rámutattunk, hogy az internet arctalanságából fakadó zavar és az emberi személyiség jellegzetességei miatt a hálózaton kialakuló kapcsolatok képlekenységére, sebezhetőségére. Kutatási eredményeink azt mutatták, hogy a világháló rendelkezik egy nagyon izgalmas és értékes tulajdonsággal: támogathatja és táplálhatja két, vagy több ember kapcsolatának létrejöttét.

Első hipotézisünk szerint a vizsgálatban részt vevő nappalis tanár szakos hallgatók körében a számítógép és internet használata a lakóhely jellegétől és a társadalmi háttérváltozóktól független.

Noha a kutatások erős összefüggést mutatnak a társadalmi státusz és IKT használat között, ez az összefüggés a fiatal korcsoportokban korántsem olyan egyértelmű, hiszen speciális réteghelyzetükből adódóan a családi gazdasági függés mellett az egyetemi infrastruktúra biztosít bizonyos eszközöket számukra. Az értekezésünkben megvizsgált hallgatók társadalmi és demográfiai szempontból igen heterogén populációt

alkottak. Eltérő lakóhely, családi állapot, településtípus, életkor, kar, évfolyam, szak valamint különböző arányú gazdasági javak és IKT eszközök birtoklása jellemezte őket. A differenciált társadalmi és gazdasági mutatók ellenére azonban a számítógép és internet igen magas gyakoriságú használata volt megfigyelhető. A tanulási folyamatok elősegítésében is jelentős szerepet tölt be mind a számítógép, mind pedig az internet. A szórakoztató tartalmak és a szabadidő eltöltése egyaránt megjelenik a tevékenységek között, egyrésztől gyakori a zenehallgatás, böngészés, másrésztől az alacsonyabb intenzitással előforduló játék, fórumok, blogok olvasása és a filmnézés formájában. A hallgatók rendszeresebben használják ezen eszközök kínálta technikai és kommunikációs lehetőségeket, mint az azonos korcsoportban mért össztársadalmi átlagok.

Második hipotézisünk szerint, a számítógép és az internet a hallgatók szocializációs folyamatainak egységes és markáns meghatározójává vált, ami nyomon követhető a fizikai jelenlétük és online jelenlétük azonosságában, hálózati kommunikációjuk gyakoriságában és kapcsolataik online ápolásában is.

Bronfenbrenner (1979) modelljére alapozva létrehoztuk az információs társadalomban meghatározható szocializációs közegek elméleti modelljét, amelynek segítségével pozícionáltuk hallgatóinkat az információs társadalomban. Az IKT eszközök által meghatározott közeg a szocializációs folyamatok hatékony ágensét képezi, amennyiben bizonyíthatóan nagyarányúvá válik a társadalmi elfogadottságuk. Ezen hipotézisünket empirikusan igazolandó a hallgatók IKT eszközökkel és online

megjelenéssel kapcsolatos véleményét mértük. Azt tapasztaltuk, hogy a hallgatók elfogadják ezen eszközök jelenlétét az életükben és használják is őket. Érdeklődőnek bizonyultak a technológiai eszközök és újítások iránt, jól láthatóan tisztában voltak a számítógép és internet kínálta lehetőségekkel és veszélyekkel, fontos, elsődleges, de megkérdőjelezhető és nem kizárólagos információforrásként használják őket. A számítógéppel és az internettel kapcsolatosan a hallgatói attitűdök túlnyomórészt pozitívak. A kedvező attitűdök megjelentek az eszköz és felület gyakori és sokrétű használatában. Megállapítottuk, hogy a hallgatók elsődlegesen offline kommunikációra valamint információ szerzésre használják az internetet. Jelentős többségük regisztrált tagja valamilyen közösségi portálnak.

Harmadik hipotézisünkben feltételeztük, hogy a hallgatók mindenek előtt kommunikációra és a meglévő társadalmi kapcsolataik ápolására, építésére használják az internetet, amely segíti a kapcsolati beágyazódásukat, nem pedig gátolja.

Az internetes kommunikáció az interperszonális kommunikáció egy új elemeként jelenik meg, amelyet az egyén kapcsolatainak kiépítésére, ápolására, kapcsolati tőkéjének átörökítésére használ. Megállapítottuk, hogy a hallgatók mindennap használják offline kommunikációra az internetet: napi rendszerességgel küldenek e-maileket, illetve egyéb szöveges és hang alapú kommunikációs programokat is használnak kapcsolattartásra, de nem jelentős arányban és gyakorisággal. Internetes tartalmak létrehozásában nem jeleskednek, de a fórumok életében valamivel nagyobb arányban vesznek részt a hallgatók,

mint az internetes naplók; a blogok olvasásában és írásában. Ugyanakkor a megkérdezettek elsöprő többsége tagja valamilyen közösségi oldalnak, amelyek között elsődleges helyet foglal el egy hazai kezdeményezésű oldal. Beigazolódott, hogy a közösségi portálokon számon tartott ismerősök, barátok a valóságban is a kapcsolati háló szerves részét képezik.

Lényeges felismerés, hogy az internet megkönnyíti a hallgatói kapcsolattartást, hiszen gyors és hatékony kommunikációs formákat rejt magában, de mindez nem helyettesíti, hanem kiegészíti a rendszeres személyes kontaktusokat, nem pedig ritkítja azokat. Különbségek mutathatók ki a baráti, illetve az ismerősi kapcsolatok vonatkozásában az online és valós találkozások gyakoriságában. Szoros baráti kapcsolatok esetén a kapcsolattartás fizikai jelenléten alapuló formája a leggyakoribb és a legpreferáltabb, de népszerű volt a mobiltelefonos kommunikáció és az online kommunikáció is, míg a lazább ismerősi kapcsolatokban a hallgatók szintén elsődlegesnek tartották az alacsonyabb gyakorisággal jellemezhető fizikai találkozásokat. Ugyanakkor ezt követően igen gyakori kapcsolattartási formának bizonyult az e-mail váltás, sms és a közösségi portálon váltott üzenet. Cáfolva az internet elidegenítő hatásairól szóló téziseket, megállapítottuk, hogy az online kapcsolattartás tehát nem váltja fel a fizikai jelenléttel járó kontaktusokat, csupán megkönnyíti a kapcsolatok fenntartását.

Negyedik hipotézisünkben feltételeztük, hogy a hallgatók valós és virtuális kapcsolataikat azonos módon építik. A fizikai valóságban kiterjedt kapcsolati hálóval

rendelkezők az interneten is sok kapcsolatot tartanak fent.

Hipotézisünk ellenőrzése érdekében egyrészt az online és valós megjelenéssel kapcsolatos vélekedések megoszlását három önbesorolásos alapon képzett hallgatói csoportban vizsgáltuk, másrészt megvizsgáltuk az ismerősök számát a fizikai kontaktusok és a virtuális kapcsolatok tükrében. Az online megjelenéssel kapcsolatos vélemények azt mutatták, hogy a hallgatók azonosan értelmezik saját magukat a virtuális és a valós térben, kommunikációs és pszichés jellemzőik nem térnek el. Az online barátságok számát ugyanakkor megelőzik a fizikai találkozásokon alapuló kapcsolatok, sőt ezeknek az aránya jóval nagyobb. Közben igen alacsony arányban megjelennek olyan laza és szoros kapcsolatok is, amelyek pusztán online térben léteznek.

Ötödik hipotézisünk szerint a digitális őslakosnak tekinthető hallgatók nem alkotnak homogén csoportot. Úgy gondoljuk, egyfajta másodlagos digitális törésvonal jelenik meg, amely attitűdbeli, kommunikációs és eszközhasználati jellemzők mentén mutatható ki.

Vizsgálatunk során három elkülönülő kategóriában kellett a hallgatóknak identifikálniuk saját magukat: digitális haladóként, digitális középhasadóként és digitális kezdőként. A három csoportot értelmezésekor elkülönítettük az eszközzel, korszakkal, technológiával kapcsolatos érzések és vélekedések eltéréseit, másrészt az eszközhasználati differenciákat. A három alapkategóriánkat saját tapasztalatokra és Prensky (2001), Palfrey-Gasser (2008), valamint Ságvári (2008) elméleti meghatározásaira alapozva hoztuk létre, megpróbálván ezzel a három csoporttal lefedni az

információs társadalomba történő besorolódás lehetséges útjait, stációit, s elhatárolni a különböző attitűdöket. A szakirodalmi források alapvetően a digitális bennszülöttek, vagy digitális őslakosok versus digitális bevándorlók kategóriáit különítik el, elsődlegesen életkori különbségekből adódó társadalmi eltérésekre alapozva. Mi ellenben azt feltételeztük, hogy saját mintánk esetében az adott homogén életkorú közösségen belül is felfedezhetők különbségek, és ennek megfelelően az attitűdök és az eszközökkel kapcsolatos vélemények terén megjelenő különbségekre, valamint a használati gyakoriságban fellépő eltérésekre helyeztük a hangsúlyt a digitális haladók és középhaladók típusainak megalkotásában. Az általunk életre hívott digitális kezdő típusa pedig már inkább felidézheti az életkori eltérésekből fakadó használati különbségeket.

Vizsgálatunkban a hallgatók túlnyomó többsége digitális haladóként tekintett saját magára, míg csupán megközelítőleg egyharmaduk értelmezte magát digitális középhaladóként és minimális, két századuk digitális kezdőként. Figyelemre méltó eredmény, hogy az önbesoroláson alapuló hallgatói csoportok között a számítógép és internet használatának típusában nem találtunk nagyarányú eltéréseket, sokkal inkább a gyakoriságában és az eszközökkel kapcsolatos vélekedésekben mutatkoztak különbségek. Az ellentmondást az első hipotézisben vázolt szocializációs modell magyarázza; mivel a hallgatók már alapvetően korai életszakaszban találkoztak az információs társadalom struktúráival és technikai eszközeivel, így ezeket be tudták építeni a mindennapjaikba, eltérés csupán a kötődés mértékében jelentkezik. Klaszter

analízis segítségével mind a számítógép használói mind az internethasználói hallgatói magatartást elkülönülten vizsgáltuk. A számítógép és internet különböző felületi használatának gyakorisági mutatói alapján három-három klasztercsoportot hoztunk létre, amelyeket összevetettünk a hallgatói önbesorolás csoportjaival. A tapasztalt átfedések az egyes klasztercsoportok és az önbesorolások csoportok között arra engednek következtetni, hogy az IKT eszközök használata identifikációs és gyakorlati szinten eltér egymástól.

Hatodik hipotézisünk szerint a férfi és női hallgatók számítógép és internet használata az eltérő nemi szerepek szocializációjából kiindulva különbségeket mutat. Azt vártuk, hogy a technikai felkészültséget és elmélyült felhasználói ismereteket előfeltételező programok használatában a férfi hallgatók járnak élen.

A női és férfi hallgatók IKT használatában gyökeres eltéréseket nem tapasztaltunk, ugyanakkor bizonyos elemek esetében pl. a tanulás, szépirodalom és szakirodalom internetes olvasása a női hallgatók mutatkoztak aktívabbnak, míg a számítógépes és internetes játék, zene és programok letöltése esetében a férfi hallgatók szerepeltek magasabb gyakorisági eloszlással. Ugyanakkor a számítógépes tevékenységek közül csak a szövegszerkesztésben, a fényképek, képek szerkesztésében, a számítógépes filmnézésben, valamint a zenehallgatásban tapasztaltunk szignifikáns különbséget a férfi és női hallgatók között. Az internetes tevékenységek közül szignifikáns volt a különbség a hírek, információk olvasásában, a szakirodalom olvasásában, az online zenehallgatásban, elektronikai és műszaki cikkek vásárlásában, az online árveréseken való

részvételben valamint az internet alapú telefonálásban. Hatodik hipotézisünk tehát részben teljesült, hiszen noha a gyakoriságok tekintetében a két nem eltéréseket mutatott a technikai felkészültséget és elmélyült felhasználói ismereteket előfeltételező programok használatában, szignifikáns különbséget azonban csak bizonyos, az előzőekben felsorolt területeken tapasztaltunk. A nemi különbségek részletezése jelen kutatásunkon túlmenően további vizsgálatokat igényel.

Végezetül hetedik hipotézisünkben feltételeztük, hogy az egyetemi karokhoz köthető eltérő diszciplináris szocializációból következően különbségek mutatkoznak meg a számítógép és internet használatában.

Az egyetemi campus sajátos diszciplináris szocializációs miliőt teremt a hallgatók körül. Az IKT eszközök használatának kari szintű vizsgálatában azt tapasztaltuk, hogy noha az eszközök használata széles skálán mozog és igen elfogadottak ezek a tevékenységek, mégis a használati gyakoriság és az eszközökhöz fűződő vélemények az adott tudományterületnek megfelelően differenciálódtak. Eszközhasználati gyakoriságban és az online eltöltött órák számában élen jártak az informatikai kar hallgatói, valamint az eszközökkel kapcsolatos attitűdök az ő esetükben tekinthetőek a legpozitívabbnak, ugyanakkor a reális veszélyeket is kiemelkedően világosabban látják társaiknál. A három képzési terület hallgatóinak vizsgálata során szignifikáns különbséget mutatott az internet előtt eltöltött órák száma. A számítógépes tevékenységek között szignifikáns eltérés mutatkozott a szövegszerkesztés, bemutató készítés, táblázat kezelés és játék területén, az internetes

tevékenységek közül pedig a szakirodalom valamint a szépirodalom olvasásában és az internetes játékban.

Kutatásunk arra a fontos tényre világított rá, hogy a hallgatók gyakran és sokrétűen használják az infokommunikációs eszközöket. Tevékenységeik között a kommunikáció és a kapcsolattartás kiemelt szerepet tölt be, az internet a kapcsolati tőke átörökítésének fontos, de korántsem döntő terepeként jelenik meg. Értekezésünk eredményei tovább erősíthetők és kiterjeszthetők. A további kutatás egyik lehetséges iránya a hallgatói kapcsolati háló vizsgálata a szociometriai vagy más módszerrel közösségi portálokon, hiszen az internet közösségi térként funkcionál, amelynek vannak lokális és globális vonzatai is egyaránt. Ugyanakkor fontos kutatási iránynak tartjuk a generációk közötti különbségek és a társadalmi státuszából fakadó különbségek megjelenését az eszközhasználat terén. Kutatásunkat célszerű lenne horizontálisan is terjeszteni, hiszen a kapott adatok országos és nemzetközi hallgatói összehasonlításra egyaránt alkalmasak.

Az értekezés témájában megjelent publikációk

Sinka Edit - Herczegh Judit (2005): Tanórai forgatókönyvek: hagyomány és "modernség". In: Buda Mariann (Szerk.): Léggör - közérzet - tanulás. Iskolák belső világa. Debrecen, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék. 120- 138.p.

Herczegh Judit (2006): Az iskolai életvilág. A diákok általános jellemzői az Észak-kelet Tiszántúli Régióban az OTKA kutatása alapján. Új Pedagógiai Szemle 2006 július-augusztus. 124-135.p.

Herczegh Judit – Kóródi Márta (2006): Egyetemi és főiskolai hallgatók olvasásszociológiai vizsgálata három felsőoktatási intézményben. *Educatio* 2006 nyár. 406-417.p.

Herczegh Judit (2006): Messenger: a kommunikáció új, lehetséges útja a felsőoktatásban és a távoktatásban. In: Buda András - Kiss Endre (szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia és az oktatás finanszírozása*. Debrecen, Kiss Árpád Archivum könyvtára és Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék. 313-324.p.

Herczegh Judit (2006): ENTER - A végzős hallgatók számítógép-, és internet-használói szokásai. In: Juhász Erika (szerk.): *Régió és oktatás*. Debrecen, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. 325-336.p.

Herczegh Judit (2007): Háló-társ - Kommunikáció és kapcsolati háló az interneten. *Educatio* 2007, nyár. 331-341.p.

Herczegh, Judit (2008): The Internet as an Interface for Research from the Viewpoint of Social Capital. In: Pusztai, Gabriella (ed.): *Religion and Values in Education in Central and Eastern Europe*. [Régió és oktatás VI. kötet.] Debrecen, Center for Higher Education Research and Development Hungary. 347-355.p.

Herczegh Judit (2008): Otthonom az, ahol a laptopom van. In: Buda András - Kiss Endre (szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia és az eredményesség akadályai*. Debrecen, Kiss Árpád Archivum könyvtára és Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézete. 414-424.p.

Herczegh Judit (2009): Bevezetés az információs társadalomba, avagy a hálópolgárság alapjai, In: Bajusz Bernadett et.al. (szerk.): *Professori Salutem. Tanulmányok a*

70 éves Kozma Tamás Tiszteletére. Debrecen, Dokotranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. 305-313.p.

Herczegh Judit (2010): "Otthonom az, ahol a laptopom van" - Az információs társadalom kihívásai. In: Juhász Erika (szerk.): Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus.[Régió és oktatás sorozat V. kötet.] Debrecen, Center for Higher Education Research and Development Hungary. 229-234.p.

Herczegh Judit (2010): Digitális őslakosok, digitális bevándorlók, digitális remeték. In: Buda András - Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia, tanárok, értelmiségiek. Debrecen, Kiss Árpád Archivum könyvtára és Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete. 433-442.p.

Herczegh Judit (2010): Internethasználat és kommunikáció a Debreceni Egyetemen. In: Juhász Erika – Szabó Irma (szerk.): Nemzetnevelés – felnőttnevelés – közművelődés. Debrecen, Csokonai –kiadó, Debreceni Egyetem, KultúrÁsz Közhasznú Egyesület. 357-366.p.

Herczegh, Judit (2011): Information society diversifications among the students of the University of Debrecen. In: Heinrich Badura – Sári Mihály (eds.): Interkulturelles Lernen in Ostmitteleuropa. EALIZ, Wien valamint Eötvös József Főiskola, Baja. 265-270.p.

Herczegh Judit (2012): Hallgatók az információs korban. In: Erdei Gábor (szerk.): Andragógia és közművelődés. Réi és új kihívások előtt. A közművelődés az új évszázadban. Felnőttnevelés, Művelődés. Acta Andragogie et Culturae sorozat, 23. szám. Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, Debrecen. 400-411.p.

Herczegh Judit (2012): Tanár szakos hallgatók IKT használatának kari szintű összehasonlító vizsgálata. In: Chrappán Magdolna – Juhász Erika (szerk.): Tanulás és művelődés. DE TEK BTK Neveléstudományok Intézete, Debrecen. 123-130. p.

További publikációk

Herczegh Judit – Tornyai Zsuzsa Zsófia (2009): Az autonóm tanulás kutatásának empirikus megközelítése. In: Forray R. Katalin - Juhász Erika (szerk.): Nonformális - informális - autonóm tanulás. [Felnőttnevelés, művelődés, Acta Andragogiae et Culturae sorozat 22. szám.] Debrecen, Debreceni Egyetem. 82-90.p.

Herczegh Judit – Pete Nikoletta (2010): Az andragógusok kompetenciái a KKK-ban és a gyakorlatban. In: Palsó Mária (szerk.): A kulturális szakemberképzés perspektívái. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja.97-106.p.

Márkus Edina - Herczegh Judit (2011): Társadalmi esélyegyenlőségek és karrier. (HURO/0901/253/2.2.2 – Background study)
http://unideb.mskszmsz.hu/sites/default/files/documents/herd_b1_1stperiod_markus_herczegh.11.09.30.w.pdf

Juhász Erika – Herczegh Judit – Pete Nikoletta (2012): Regionális fejlettség a magyarországi civil szektorban. In: Juhász Erika – Pete Nikoletta (szerk.): Civil szervezetek humán erőforrása. Belvedere Meridionale Kiadó, Kultúrárs Közhasznú Egyesület, Szeged – Debrecen. 17-41.p.